

rosa vera

UNA APORTACIÓ A LA HISTÒRIA DEL GRAVAT MODERN A CATALUNYA

IX: la punta seca és de factura forta i intensa, de traços decidits i moltes vegades, els del cos principalment, s'han fet sense aixecar l'eina del metall. No queda gaire clar, però, com està assegut el nen i quina estructura té la cadira segons l'escorç de les cuixes. JOSÉ HIERRO va compondre un poema lliure de tres quartets i una estrofa de dos versos finals un xic difícil d'interpretar. En ell fa al·lusió al nen solitari, callat, assegut a la cadira i del qual no en sabem què pensa o què somia.

GRAVAT 9

I: RAFAEL BENET amb comentari de RAFAEL SANTOS TORROELLA.

II: Café del Biel.

III: som en una terrassa d'un cafè, del cafè del Biel de Tossa de Mar pel què es desprèn del títol. Hi ha tot de gent asseguda al voltant de taules prenent una beguda i dos gossets que volten per entremig.

IV: punta seca.

V: 248 x 195.

VII: *R. Benet* *Rafael Santos Torroella*

IX: hi ha un primer terme de factura suau i transparent que contrasta amb el fons dens i tupit dels arbres del jardí. El tema del cafè del Biel és un tema molt tractat per RAFAEL BENET en la seva pintura (8). El comentari de SANTOS TORROELLA es troba en un sonet en el qual fa plena referència a aquest bar i més concretament a Tossa, i a l'estiu sota

l'ombra dels arbres. Els dos quartets rimen 1-3|2-4, mentre que els tercets ho fan 1-3|2-5|4-6.

*El verano está en su fiel
de sombra y luces ahora.
Bajo el toldo -aquí- de Biel
algo sueña y se demora.*

(1r quartet)

GRAVAT 10

- I: CRISTINO MALLO amb comentari de JOSÉ M^o VALVERDE.
II: Madre e hijo.
III: una dona amb els braços estesos rep un nen que, pel
títol del gravat, associem com a filli seu.
IV: aiguatinta a la goma i tocs de ruleta (9).
V: 248 x 177.

*Allí esta madre tiene a su peusño
descansando en la luz, en el cariño
de la tinta caliente y sus fulgores.*

(1r tercet)

VII: ualla, tinta Josep Valverde

IX: com és força normal en aquesta tècnica, el predomini de la taca s'imposa davant la línia. Es diferencien dues cremades de mordent i tot i que el tractament és fresc, hi ha certa confusió de dibuix en la zona de contacte entre la mare i el fill. JOSÉ Mª VALVERDE va escriure un sonet inspirant-se en aquest gravat tot fent allusió a l'infant, a la seva mare i al propi gravador. El poema rima 1-4|2-3 (quartets) i 1-1|2-2|3-3 (tercets). La numeració "Col.A" és amb bolígraf com la firma.

GRAVAT 11

I: ÀNGEL FERRANT amb comentari d'ALEJANDRO BUSUIOCEANU.

II: Diàleg.

III: dues figures dempeus que per la seva estructura, una estructura més aviat abstracta, semblen un home i una dona.

IV: punta seca i ruleta (10).

V: 237 x 177.

VII: Angel Ferrant Alejandro Busuiocanu

IX: en el gravat predomina la ruleta, més forta en els perfils, i treballada en diferents direccions en algunes zones fosques. El brunyidor no ha donat els blancs (manera negra), sinó que aquests són del propi paper sobre el qual ja no s'hi ha aplicat la ruleta. No és doncs una manera negra tal com s'entén aquesta tècnica (el Gravats 13 de BENJAMÍN MUS-

TIELES, per exemple, que veurem més endavant sí que ho és). El d'ÀNGEL FERRANT, però, és un gravat molt fresc i del qual s'ha tret molt profit de la ruleta per la seva llibertat en l'ús de l'eina. El comentari de BUSUIOCEANU és un poema lliure en forma de diàleg que porta per títol Diálogo genésico on, de manera un xic difícil d'interpretar -i en aquest aspecte lliga amb el gravat-, ens mostra el comentari entre dues persones engendrades de la vida.

*Reina, perfectamente húmeda secreta y fecunda
alza la curva de tu hombro y tu anca
la forma de la vida vida de la forma ha de ser!*

GRAVAT 12

I: PEDRO BUENO amb comentari de DOLORES CATARINEU.

II: Recuerdc.

III: una noia asseguda de perfil, recolzada damunt el respalller del seient amb una peça de roba sota el braç.

IV: punta seca.

V: 247 x 180.

VII:

Dolores Catarineu

Pedro Bueno

IX: la punta seca ofereix una gran varietat de matisos i d'entalles. Alternen les curtes amb altres de llargues que les creuen amb suavitat, temeroses de fer mal a la planxa. El comentari per aquest gravat el va fer DOLORES CATARINEU amb un poema lliure format per sis tercets en els quals ens fa una comparació d'allò que podia haver estat la noia del gravat i d'allò que podia no haver estat. A la fi va escollir ser *eterno encanto / en la impaciente espera, perdiendo tu mirada / en la noche imprecisa / que te cerca.*

GRAVAT 13

- I: BENJAMÍN MUSTIELES amb comentari d'ALONSO MORENO.
II: Hombre en pie.
III: a l'esquerra hi ha un home amb barba, un barret i una mena de túnica cenyida que l'embolcalla. A la dreta, el sol, un veler i una nena d'esquena.
IV: punta seca (11) i manera negra amb ruleta, en bistre.
V: 250 x 182.

VII:

Benjamin Mustieles

Alonso Moreno

- IX: aquesta no és una manera negra feta amb "berceau" sinó amb la ruleta. Un cop ha estat negra tota la planxa, amb l'ajut del brunyidor s'han anat treient els blancs creant diferents tons de grisos segons s'hagi brunyit amb més o menys intensitat. El conjunt del gravat mostra un predomini dels perfils negres embolcallats per zones blanques amb marcades direccionalitats. BENJAMÍN MUSTIELES va treballar aquesta planxa tot sol a casa seva. JAUME PLA li

va deixar les eines. El text d'ALONSO MORENO es titula Soneto "par. leer de pie viendo un grabado". Amb aquesta frase, l'escriptor ja intuïa la possibilitat que el gravat s'exposés en una galeria i allà calia llegir el poema dempeus. La rima d'aquest sonet és 1-4|2-3 els quartets i 1-1|2-2|3-3 els tercets. L'escriptor ha aprofitat el títol de BENJAMÍN MUSTIELES per a dir-nos que:

*Todo cabe en el hombre. Su estatura,
desde los pies descalzos al sombrero,
mide justo la vida: el mundo entero.
Miradlo: cabe un niño en su clausura.*

*de sueño; cabe el sol que lo procura;
del no ser hasta Dios, cabe el sendero:
cabe el barro que fui, la luz que espero
y un barquito velando hacia la altura.*

.....
tan sólo él, cuando es amor, no cabe.

GRAVAT 14

I: CARLOS PASCUAL DE LARA amb comentari d'AURELIO VALLS.

II: Fin de jornada.

III: en primer terme veiem un home -un pagès-, carregat amb la dalla, un raspall i unes forques. Més enllà n'hi ha dos més amb els mateixos estris.

IV: aiguafort i vernís tou (12).

V: 245 x 194.

VII: *LARA* *Aurelio Valls*

IX: hi ha molta riquesa de matisos, de textures i de grafismes creats amb l'ajut del vernís tou. Les formes estan compostes a base d'altres de més petites, com si anés omplint els buits amb estructures minúscules però amb autonomia pròpia a l'ensem. S'aprecien diferents cremades d'àcid. CARLOS PASCUAL DE LARA ja havia gravat abans de participar en aquesta col·lecció i la factura d'aquesta estampa ens ho palesa. Una persona que no hagi tingut mai una planxa entre les mans no pot fer un gravat d'aquest tipus, amb tant de treball i combinant aquestes dues tècniques. Era, doncs, un dels pocs artis-

12/6

LARA

Prova de la planxa inutilitzada del Gravat 14 de
CARLOS PASCUAL DE LARA.

tes que no va haver d'ésser ensinistrat per JAUME PLA. LARA va lliurar la planxa feta i acabada. Per l'estil del gravat és probable que LARA gravés amb DIMITRI PAPAGUEORGUIU doncs la manera de fer-ho, les textures i fins i tot el tema, recorden l'estampa que va fer aquest darrer per a LOS ARTISTAS GRABADORES II titulat La siega. El comentari que

glossa el gravat que comentem es deu a la ploma d'AURELIO VALLS i es titula La tierra increpa al hombre. Són unes paraules que dirigeix la terra a l'home tot fent-lo adonar que ella és, al cap i a

la fi, qui el sosté, ella és la seva esperança mal-
grat ell pugui anar-se'n a casa i ella romanguí
allà. El poema està format per dos quartets, un sex-
tet i un quintet lliures.

GRAVAT 15

I: RAFAEL ZABALETA amb comentari de VICENTE ALEIXANDRE.

II: Paisaje.

III: en un primer pla i amb un paisatge al fons hi ha una taula amb dues cadires, una gerra, una fruitera una ampolla, una plata amb més fruita, un préssec i una pera. Al darrera es veu una casa.

IV: aigüatinta a la goma.

V: 247 x 183.

VII: R Zabalata *Jaume Pla*

IX: només hi ha una sola cremada de mordent i això li dóna una certa monotonia tonal que queda un xic contrarestada per la varietat de grafismes diferents aconseguits amb l'ús del pinzell. ZABALETA va venir a Barcelona per fer el gravat. Ell vivia aleshores a Quesada i li anava millor, segons ell, desplaçar-se aquí que no pas a Madrid. Abans d'aquesta estampa en va fer una altra del mateix tema però va sortir malament, esguerrada del tot. JAUME PLA ho atribueix al fet que potser hi havia poca goma o bé que el vernís era encara fresc o bé..,no ho sap del cert, però el cas és que l'aigüatinta va sortir molt migrada i esdenderida (vegi's aquesta prova, numerada P.E.1, dins el conjunt de proves addicionals que conté aquest exemplar). Aleshores no hi

Gravat 15 de RAFAEL ZABALETA.

havia altra solució que la de fer-ne una altra de nova, més que no pas insistir sobre aquella. Ell, ZABALETA, tenia molt clar que només volia una sola cremada d'àcid que li donés un negre i prou, sense mitges tintes. Aquest gravat, segons ens comentava CESÁREO RODRIGUEZ AGUILERA en una carta, fou el primer que havia realitzat ZABALETA i quan la col·lecció va ser exposada a París, aquest paisatge fou escollit per a il·lustrar el cartell anunciador. El text de VICENTE ALEIXANDRE és un poema lliure titulat La llanura duerme. En ell parla de l'estat de la terra a l'hora baixa quan tot dorm i descansa. Vegem-ne un fragment que alludeix al tema:

Con gravedad respiro frente a esa gran llanura
acostada, por fin. Duerme el llano su sueño.
Sueño sin nubes; leves, borrosas, las sospechas
de nubes lentas huyen, temerosas, extremas.
Se descubre el constante peso del cielo: o plomo
o sueño torpe de plomo en tarde augusta.
Su pesantez, su extensa gravitación, preside
esta calma lograda de un llano en bellos bordes
que recogidamente descansa al cabo solo.
Solo. Solo el llano sin sueños ya, ni espumas, permanece
fiel a su norma de verdad alcanzada.

GRAVAT 16

I: JOSEP GRANYER amb comentari de RAMÓN PÉREZ DE AYALA

II: Cuadrilla.

II.: la "cuadrilla" la formen sis braus en posició erecta tot aguantant-se la cua. A terra hi ha sis meda-

Gravat 16 de JOSEP GRANYER.

lles a les quals l'escriptor es refereix com les credencials dels braus.

IV: aiguafort.

V: 246 x 187.

VII: *J. Granyer* *Ramon Pizar de Ayala*

IX: és un aiguafort de factura típicament granyeriana. Procés lent de treball amb successives descobertes del metall i successives cremades d'àcid. De trames paral·leles perfectament traçades. El comentari de PÉREZ DE AYALA és un poema de vint versos que rimen de manera molt variada i que adjuntem tot seguit per facilitar la seva lectura i veure la seva relació amb el gravat:

En pie, amigos toros; hay que pasar lista,
desde Apis que era buey pero no toro,
y el toro de Marcc el Evangelista,
hasta el que un fantoche revestido de oro
vilmente asesina en un redondel,
luciendo posturas quizá femeniles
que la muchedumbre ociosa e ignara
ovaciona y paga a cientos y a miles.
En pie, amigos toros; hay que dar la cara
y tomar desquite, solos o en tropel.
Bruto noble, bravo, enérgico, hermoso,
dócil, inocente, desde recental;
va llegando el caso, el caso premioso,
de que en pie se exhiba vuestra credencial.
El cuero de toro, poblado de bueyes
¿guarda algunos toros entre sus vacadas?
La sangre de antaño ¿no se amortiguó?
En pie, amigos toros; cumplid vuestras leyes,
renovad la furia de lides preciadas,
volved de presente lo que antes pasó.

GRAVAT 17

I: **ÁLVARO DELGADO** amb comentari de **JOSÉ M^o CABALLERO BONALD**.

II: Soledad.

III: tors d'una nena amb un llaç al cap.

IV: punta seca.

V: 249 x 175.

VII:

a delgado

Jose Caballero Bonald

IX: la punta seca mostra una factura forta i contundent, de traços llargs i decidits alhora, que va gravar al davant mateix de **JAUME PLA**. En algunes zones les

Gravat 18 de JAUME PLA.

entalles es creuen formant tot un seguit de trames quadrades i romboidals amb línies un xic corbades. El text que l'illustra és un poema de dos quartets i tres sextets on rimen només algunes vocals d'alguns versos i que porta per títol Desde el mirar te dices. Prenent el nom de la nena, Soledad, l'escriptor ens explica com la seva mirada i tot allò que reflecteix denota realment soledat, per això acaba el seu text dient:

.....Ya no hace falta
 buscarle un nombre a tu tristeza. Eres
 la misma soledad con que te llamas.

GRAVAT 18

I: JAUME PLA amb comentari de BLAS DE OTERO.

II: Desnudo del espejo.

III: una noia nua es toca els cabells tot emmirallant-se.

IV: burí.

V: 249 x 196.

VII:

IX: tot el perfil de la figura està fet amb un traç llarg i seguit del burí, més ample o més estret segons la intenció de la forma. Les ombres, principalment les del fons, estan treballades amb l'encreuat d'entalles rectes i paral·leles entre sí, ben juntes, per tal d'aconseguir zones més negres. De tota manera predomina la gran massa blanca. BLAS DE OTERO va compondre un sonet per a il·lustrar

Gravat 19 de MANUEL MAMPASO.

aquest gravat i el va titular Revelación, amb una rima de 1-4|2-3 els quartets i 1-1|2-2|3-3 els tercets.

GRAVAT 19

I: MANUEL MAMPASO amb comentari de CAMILO JOSÉ CELA.

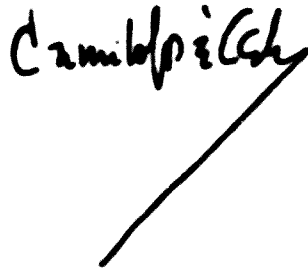
II: Composición.

III: conjunt de línies i de formes irregulars que es tallen i se sobreposen entre elles.

IV: aiguatinta i ruleta (13).

V: 249 x 185.

VII:

IX: s'aprecien tres tons de gris diferents aconseguits amb tres cremades successives d'àcid. El blanc es va fer amb una reserva d'un bon principi i les zones més negres són les treballades amb la ruleta. Al catàleg 98 G.R.V., la fotografia del gravat està impresa cap per avall. Com que no es veu la signatura ni la numeració i la seva temàtica no dóna cap punt de referència als acostumats fins ara a les Col·leccions, a l'hora de col·locar-lo al llibre es va situar a l'inrevés. La falta de costum en tractar aquests temes devia provocar aquest oblit al qual no se li va donar gaire importància. El text de CAMILO JOSÉ CELA està encapçalat per unes paraules de PABLO NERUDA.

CELA, que en aquesta ocasió va compondre un poema, es fa seves aquestes paraules en acabar el seu comentari. Un comentari poètic que diu així:

*...hace la más delgada
palabra aún no nacida de mi boca.*

PABLO NERUDA

Antes que el río,
fué la raya del río en la memoria de Dios.

Antes que la mujer desnuda,
fué el ánfora mujer desnuda en la memoria de Dios.

Antes que el niño que mama,
fueron los chorros de la leche telaraña en la memoria de Dios.

Antes que el látigo de la paloma,
fué el aire surcado por el lápiz de la memoria de Dios

Antes que el hombre muerto,
fué la tierra medida por la memoria de Dios.

Debo decirlo con la más delgada
palabra aún no nacida de mi boca:
en las fuentes de la memoria de Dios
habita el tenebroso
olvido.

Camillo Pérez

GRAVAT 20

I: JEAN LECOULTRE amb comentari de CARLOS BOUSÑO.

II: Dos mujeres.

III: dues dones assegudes una vora l'altra, vestides fins als peus i amb un mocador al cap.

IV: aiguafort.

V: 248 x 182.

VII: *lesma* *Carls Bousoño*

*También tú, España mía, eres de rosa,
y yo te amo. Eres de violeta,
y te quiero. Tú, España, eres de cosa
rota, en el aire de una vida quieta.*

IX: és un aiguafort una mica encarcerat, no solament per la tècnica sinó també quant a dibuix. S'hi palesa certa desproporció i una anatomia poc sincronitzada. L'aiguafort, que presenta diferents cremades d'àcid pel sistema d'anar descobrint entalles successivament, està fet tot ell amb línies rectes però que al ser molt llargues i traçades amb certa irregularitat en el paral·lelisme, donen una sensació un xic estranya, de gratuïtat, ja que les traçades aconseguides no creen una visió de volum sinó que fins i tot es confonen les dues figures. El comentari que va escriure CARLOS BOUSÓN porta el títol de Pensando en España, ante unas mujeres de Castilla. Es tracta d'un sonet on rimen 1-3|2-4 els quartets i 1-3-5|2-4-6 els tercets.

GRAVAT 21

- I: AGUSTÍN REDONDELA amb comentari de CLAUDIO RODRÍGUEZ.
II: Mercado en la plaza.
III: homes i dones parlant i fent tractes al mig de la plaça amb el seu bestiar. Al fons es veuen algunes façanes de les cases.
IV: aiguafort i vernís tou.
V: 248 x 183.

VII: Redondela Claudio Rodríguez

IX: el vernís tou -d'una sola cremada- ha creat una sèrie de taques al fons de la planxa una mica arbitràries, doncs el que realment dóna volum i forma a les figures i elements del gravat és l'aiguafort, un aiguafort de factura suau que ressegueix cada

*Aquí estamos, aquí, en el pueblo nuestro
y hoy se fía, venid, que hoy no se cobra!*

estructura de manera regular i uniforme. Els perfils de les persones, animals i cases són fets amb entalles llargues i sense deixar que la punta d'acer abandoni el contacte amb el metall a l'hora de descobrir el vernís. Altres grafismes configuren les robes i els interiors de les bèsties en dues cremades ben diferenciades. CLAUDIO RODRÍGUEZ va

il·lustrar aquest gravat amb un poema titulat Feria eterna on fa una comparació entre el mercat del poble i la fira de la vida, on cal estar a punt per rebre els compradors i fer el pregó.

GRAVAT 22

I: PEDRO MOZOS amb comentari de JOSÉ ANTONIO MUÑOZ ROJAS.

II: Tarde en la granja.

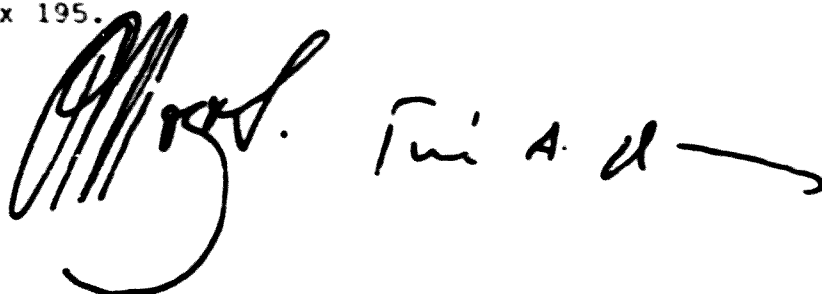
III: a l'esquerra, una noia asseguda parla amb una altra que està recolzada en una finestra. Entremig d'elles hi ha una vaca i un ocell.

IV: vernís tou.

V: 237 x 195.

VII:

A large, stylized handwritten signature in black ink, appearing to read 'Toni A. d.' with a long horizontal flourish extending to the right.

IX: hi ha dos tipus de vernís tou, un que configura les taques del fons, de cremada més suau i fet amb una textura rugosa, i l'altre que dibuixa les formes de manera fresca i poc insistida però amb una factura més forta que la del fons. Aquest darrer s'ha fet arrencant el vernís amb un llapis o instrument similar. El poema que el glossa és un sonet escrit sense separar les estrofes i que rima 1-4|2-3 els quartets i 1-1|2-2|3-3 els tercets. En aquest poema, a més d'idealitzar una escena visual, l'escriptor parla també dels elements que són en aquesta escena, en l'escena del gravat. Acaba amb aquestes paraules:

*Así desde la bestia a la paloma
entre soñar y ser va la jornada,
vuelo del corazón hacia su altura.
Muchacha a la ventana que se asoma
apenas y ya siente la llamada,
apenas en el labio la dulzura.*

A JOSÉ A. MUÑOZ li va ser proposat participar com a escriptor a través de JUANA MORDÓ i ella mateixa li va escollir el gravador PEDRO MOZOS per a il·lustrar-li l'estampa. MUÑOZ coneixia perfectament el tema del gravat abans d'escriure el seu poema i també el seu títol, tot i que no va mantenir contactes directes amb l'artista.

Gravat. 23 de FRANCESC SERRA.

GRAVAT 23

- I: FRANCESC SERRA amb comentari de SUSANA MARCH.
II: Desnudo.
III: tors d'una noia nua recolzada en el seu braç dret.
IV: vernís tou, aiguatinta a la goma, ruleta i algun toc de punta seca (14).
V: 245 x 190.

VII: *Serra* *Susana March*

IX: el gravat té una gran delicadesa, sembla talment un dibuix al carbó. No hi ha cap línia, tot són ombres aconseguides amb les diferents tonalitats del vernís tou i l'aiguatinta, segons les cremades d'àcid de les quals se'n distingeixen clarament tres. Només les faccions de la cara -un escorç molt aconseguit- i el perfil del braç tenen algun toc de punta seca. El text de SUSANA MARCH és un poema lliure on fa una descripció i allusió al cos nu de la noia tot poetitzant-lo:

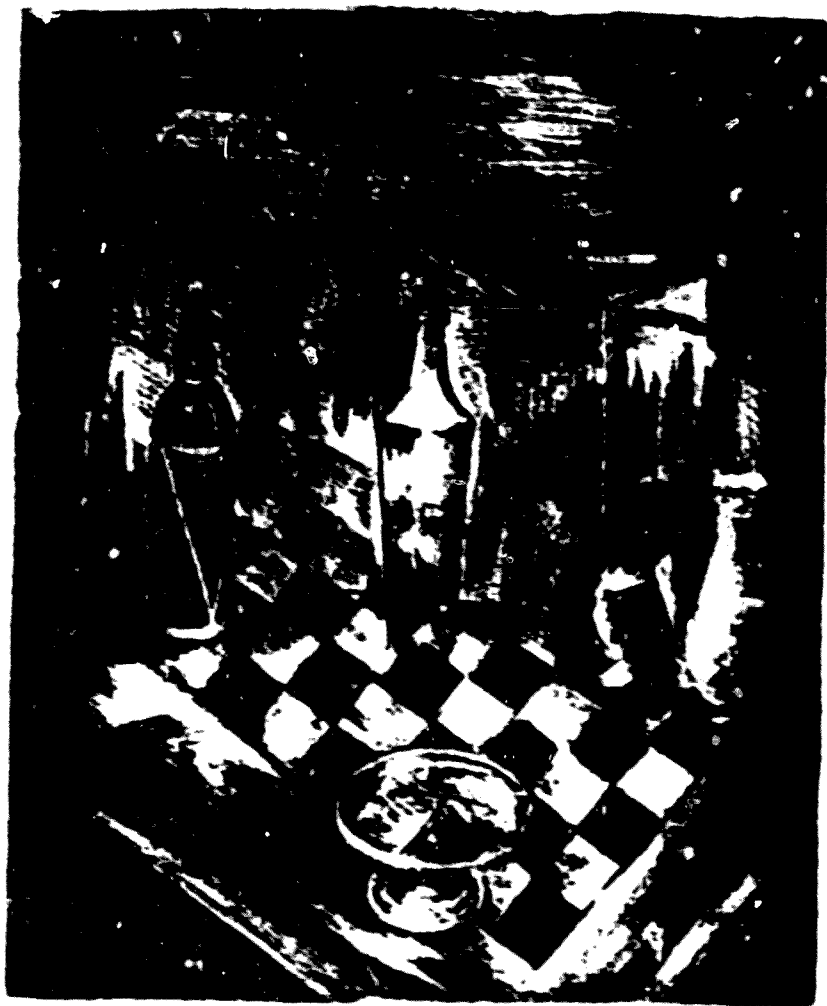
Tan regia en tu abandono,
tan sencilla,
tendida en ti como en un lecho de algas.
La oscura almohada de tu cabellera
mullendo tu reposo, ¡oh, ser ilustre!,
¡oh, amargo ser!, ¡oh, eterno ser!
¡oh, sexo!
Indiferente, igual que si no fueras
cuna y sepulcro,

afán,
náusea y milagro,
reposas, sí, reposas de ti misma,
de tu duro destino,
de tu gloria.
Una dulce fatiga te reclina
sobre la hermana tierra. Y te sometes.
Fuente sagrada, yaces sobre el mundo
manando sangre,
arte,
historia,
vida...

GRAVAT 24

- I: FRANCISCO ARIAS amb comentari de JOSÉ GARCÍA NIETO.
- II: Bodegón.
- III: damunt d'un tauler d'escacs es disposen dues ampolles, dues copes, un gerro, un llibre i una fruitera.
- IV: punta seca (15) i ruleta.
- V: 219 x 195.
- VII: *ARIAS*
- IX: és una ruleta de factura molt forta, profunda i insistida per tal d'aconseguir els negres més intensos; però, per altra banda, també és transparent i vellutada en els tons intermitjos, jugant molt bé amb les formes geomètriques a les ombres. El poema de GARCÍA NIETO és un sonet titulat Juego de

amor on rimen 1-4|2-3, els quartets, amb les mateixes lletres, i 1-2|3-6|4-5, els tercets. L'escriptor ha captat el fet que el bodegó estigui damunt d'un tauler d'escacs i ho aprofita per fer jugar les ampolles que es veuen el líquid l'una a l'altra.

*Comienza la partida. La rumorosa arcilla
del paraíso vuelve. Jugamos. Y perdemos
los dos. F bes la vida. Me bebes. Nos bebemos.
Quiero agotar tu noche donde mi estrella brilla.*

FELICITACIÓ DE NADAL 1955

I: JAUME PLA.

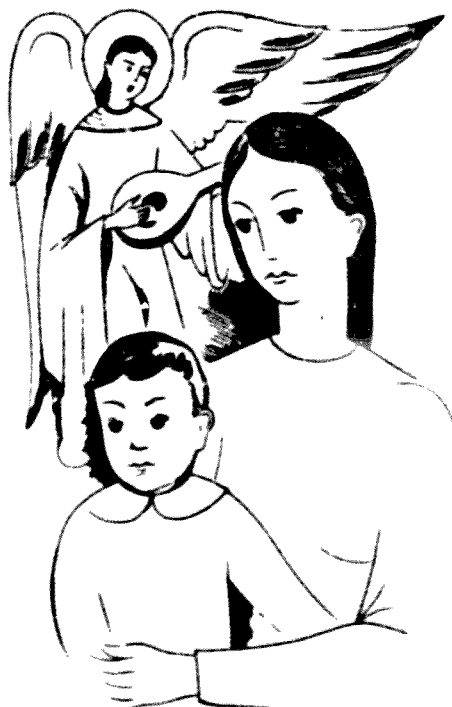
III: una dona i un nen a la seva falda que simbolitzen la Verge i el Nen Jesús. Al seu darrera hi ha un àngel amb les ales esteses tocant la mandolina i cantant.

IV: burí.

V: 207 x 147.

VII: *Victor de Lambert* i *J. Pla*

a tinta, a la contraportada d'un plec, sota les paraules: CON / LOS / MEJORES / AUGURIOS.

IX: la caplletra de la paraula "CON" és una xilografia estampada en rosat i atravesada per un estel. El gravat està situat a la contracoberta posterior del plec i a l'a.i.d. del full hi diu: Grabado al buril de Jaume Pla.

FELICITACIÓ DE N/ 156

I: JAUME PLA.

III: una dona sosté en braços un nen. la dona és la Verge Maria i el nen és Jesús.

IV: vernís tou.

V: 195 x 120.

IX: damunt del gravat hi ha impreses en daurat les paraules: LOS ARTISTAS GRABADORES / EDICIONES DE LA ROSA VERA. I al peu: DICIEMBRE 1956.

PROVES ADDICIONALS

Tal com hem esmentat al punt E.7, en aquest exemplar de col·laborador hi trobem 69 proves addicionals a més de les analitzades fins ara, i que podem agrupar en:

- 1 dibuix
- 4 proves d'estat de planxes refusades
- 35 proves d'estat
- 4 proves en estat definitiu
- 25 proves de la planxa inutilitzada

Com a característiques generals de totes elles hem de dir que, si no es fa constar una altra cosa, estan numerades a l'a.i.e i amb llapis amb la numeració "12/15" i per tant omitim el punt VIII (el dibuix, òbviament, no té numeració).

Quan la signatura és com la de la prova definitiva dels plecs, anotem només el número al qual pertanyen i amb això volem significar que és igual a ella. Si no en parlem, vol dir que la prova no està signada.

12/15 primer estado
plancha de ensayo

Vázquez Díaz

Prova del Gravat 1 de DANIEL VÁZQUEZ DÍAZ numerada P.E.1.
(plancha refusada)

VINYETA DEL PRÒLEG. JAUME PLA

2 proves d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: burí i aiguatinta a la goma.
V: tirat a la planxa perduda.
VII: Jaume Pla, ll., a.i.d.
VIII: "1er estat 12/15", ll., a.i.e.
IX: no porta el text imprès.

P.E.2

IV: burí i aiguatinta a la goma.
VII: Jaume Pla, ll., a.i.d.
VIII: "2on estat 2/2", ll., a.i.e.
IX: nova cremada a l'aiguatinta i augment d'entalles al burí que grava. Sense el text imprès.

P.PL.INUTILITZADA

IV: burí i aiguatinta a la goma.
VII: Jaume Pla, ll., a.i.d.
IX: sense text. Aspa de cancel·lació a.s.d.

GRAVAT 1. DANIEL VÁZQUEZ DÍAZ

3 proves d'estat d'una planxa refusada
1 prova de la planxa inuutilitzada

P.E.1 (pl refusada)

IV: burí.
V: 249 x 196.
VII: 1, ll., a.i.d.
VIII: "12/15 primer estado / plancha de ensayo", ll., a.i.e.
IX: s.b., r.e., fil.R.V.

P.E.2

IV: burí, aiguatinta a la goma i aquafort.
VIII: "12/15 2º Estado / plancha de ensayo, ll., a.i.e.
IX: s.b., r.e., fil.G. VII: 1, ll., a.i.d.

P.E.3

IV: burí, aiguatinta a la goma i aquafort.

12/15 2º estado
plancha de ensayo

Vázquez Díaz

Prova del Gravet 1 de DANIEL VÁZQUEZ DÍAZ numerada P.E.2.
(planxa refusada)

Prova del Gravats 1 de DANIEL VÁZQUEZ RÍAZ numerada P.E.3.
(planxa refusada)

Vel fondo gris
a rebolar

a rebolar

Prova de la planxa inutilitzada del Gravat 1 de
DANIEL VÁZQUEZ DÍAZ.

12/15 3º estado

Vázquez Díaz

V: pp: 248 x 183. VIII: s.n.
IX: tallat ran de bisells, s.r. i enganxat s/pp edició amb fil.R.V. Hi ha vàries anotacions amb llapis: "a rebajar", "el fondo gris / hasta abajo", "a rebajar mucho"...

P.PL.INUTILITZADA (planxa definitiva)

IV: ourí i punta seca.
V: 270 x 197.
VIII: "12/15 3ª estado", ll., a.i.e.
IX: bisellada, aspa de cancel·lació a.s.d. Aquesta és la nova planxa que va fer JAUME PLA davant la impotència d'aquell artista d'edat ja avançada i al qual va ser incapaç de negar-li la seva col·laboració.

GRAVAT 2. BENJAMÍN PALENCIA

1 prova d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: aiguafort i punta seca. VII: 2, ll., a.i.d.
V: 249 x 195
IX: s.b., r.e., fil.G. La prova ja és com la definitiva però sense tallar.

P.PL.INUTILITZADA

IV: aiguafort i punta seca.
VII: 2, ll., a.i.d.
IX: bisellada, aspa a.s.d.

GRAVAT 3. CARLOS FERREIRA

1 prova d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: punta seca
V: 243 x 198. VII: 3, ll., a.i.d.
VII: 3, ll., a.i.d.
IX: s.b. el lateral esquerre de les remarques, fil.R.V. La prova ja és com la definitiva però sense tallar.

12/15

mompo

Prova del G. avat 5 de JOSEP MOMPOU numerada P.E.1.

P.PL.INUTILITZADA

IV: punta seca.

VII: 3, ll., a.i.d.

IX: bisellada, aspa a.i.d., fil.R.V. Hi ha menys rebaves que a la P.E.1. degut al desgast de la planxa.

CRAVAT 4. EDUARDO VICENTE

1 prova d'estat

1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: punta seca.

V: 250 x 195.

VII: 4, ll., a.i.d.

IX: s.b. pel lateral esquerre i pel superior, r.e., fil G. La prova ja és com la definitiva però sense tallar.

P.PL.INUTILITZADA

IV: punta seca.

VII: 4, ll., a.i.d.

IX: bisellada, aspa a.s.e., fil.G.

GRAVAT 5. JOSEP MOMPOU

2 proves d'estat

1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: punta seca.

VII: 5, ll., a.i.d.

IX: s.b.

P.E.2

IV: punta seca i tocs de llapis.

VII: 5, ll., a.i.d.

VIII: "14/15", ll., a.i.e.

IX: s.b. Noves entalles arreu del gravat. Al vestit de la dona assegurada d'enfront hi ha uns grafismes amb llapis que a la següent prova esdevindran tocs de punta seca.

les Estados 12/15

1. Milankovitch

P.PL.INUTILITZADA

IV: punta seca.
VII: 5, ll., a.i.d.
IX: bisellada, aspa, a.s.d., fil.G.

GRAVAT 6. JOSÉ CABALLERO

1 prova d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: punta seca.
V: 237 x 194.
VII: 6, ll., a.i.d.
VIII: "1er Estado 12/15", ll., a.i.e.
IX: s.b., r.e., fil.R.V.

P.PL.INUTILITZADA

IV: punta seca.
VII: 6, ll., a.i.d.
IX: bisellada, aspa a.s.e., fil.R.V.

GRAVAT 7. PANCHO COSSÍO

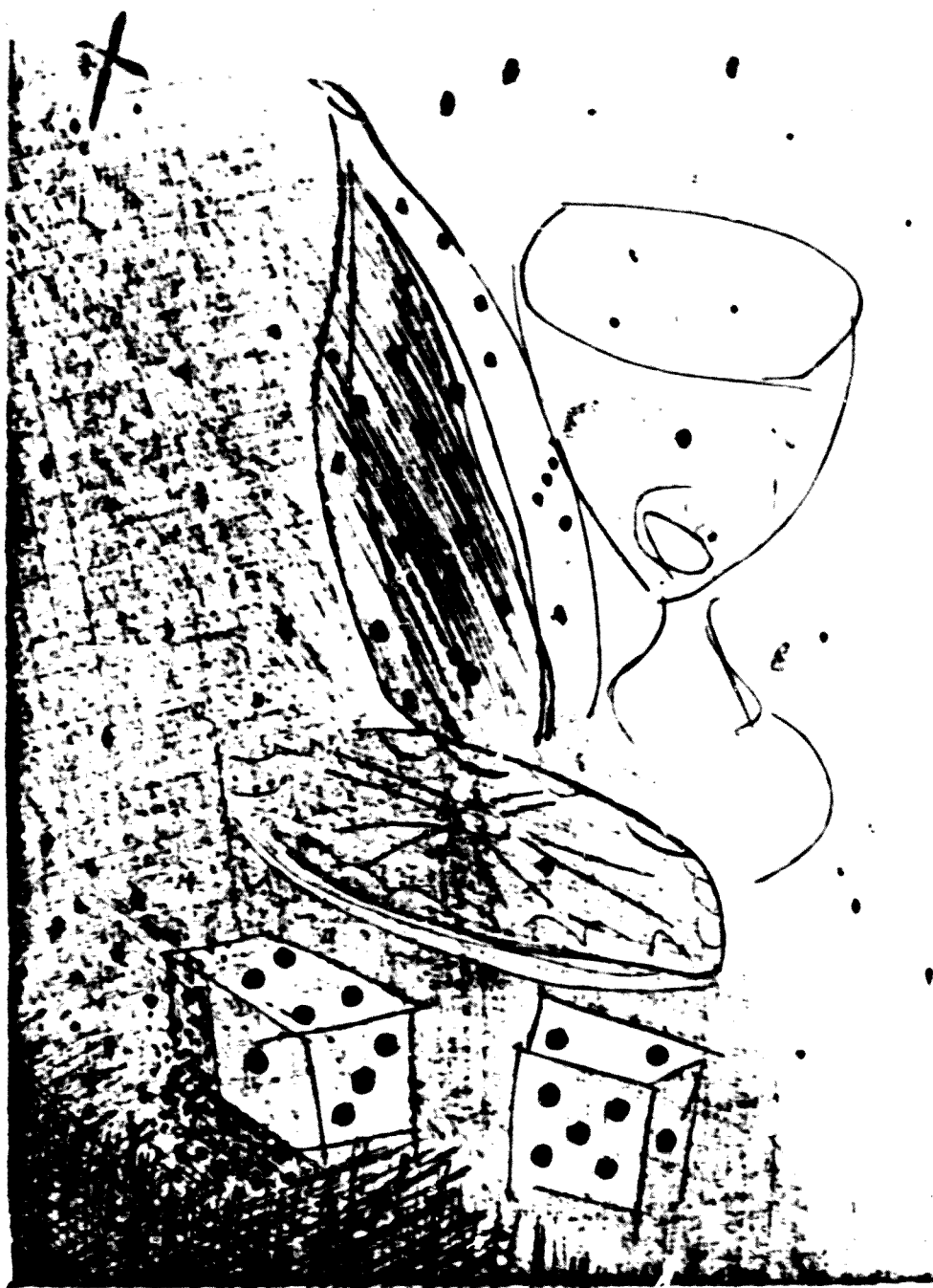
1 prova d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: punta seca, paper de vidre, aiguatinta a la goma i sofre.
V: 249 x 198.
VII: 7, ll., a.i.d.
IX: s.b., r.e. i r.i., fil.R.V. La prova ja és com la definitiva però sense tallar.

P.PL.INUTILITZADA

IV: punta seca, paper de vidre, aiguatinta a la goma i sofre.
VII: 7, ll., a.i.d.
IX: bisellada, aspa a.s.e., fil.R.V.

Prova de la planxa inutilitzada del Gravat 7 de PANCHO COSSÍO.

GRAVAT 8. RAFAEL PENA

2 proves d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: punta seca.
V: 249 x 196.
VII: 8, ll., a.i.d.
VIII: "12/15 / 1er estat", ll., a.i.e.
IX: s.b., r.e., fil.R.V.

P.E.2

IV: punta seca.
VIII: s.n.
IX: s.b., r.e., fil.G. No està numerada però sabem que és un estat posterior perquè hi ha un increment d'entalles a diferents punts del gravat, sobretot en el cos del nen. La prova ja és com la definitiva però sense tallar les remarques.

P.PL. INUTILITZADA

IV: punta seca.
VII: 8, ll., a.i.d.
IX: bisellada, fil.R.V., aspa a.s.d.

GRAVAT 9. RAFAEL BENET

1 prova d'estat
2 proves en estat definitiu
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: punta seca.
VII: 9, ll., a.i.d.
VIII: "2on estat 2/2", ll., a.i.e.
IX: s.b., fil.G.

P.EN ESTAT DEFINITIU 1

IV: punta seca en siena.
VII: 9, ll., a.i.d.
IX: bisellada, fil.G.

Prova de la planxa inutilitzada del Gravat 11
d'ÀNGEL FERRANT.

P.EN ESTAT DEFINITIU 2

- IV: punta seca.
VI: pp Holanda de color crem amb fil. "PANNEKOEK HOLLAND" i una gaspa de raïm entre les dues paraules.
VII: 9, 11., a.i.d.
IX: bisellada.

P.PL.INUTILITZADA

- IV: punta seca.
VII: 9, 11., a.i.d.
IX: bisellada, aspa a.i.d., fil.R.V.

GRAVAT 10. CRISTINO MALLO

- 1 prova d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

- IV: aiguatinta a la goma i tocs de ruleta.
V: 249 x 197.
VII: 10, bolígraf, a.i.d.
VIII: numerat amb bolígraf.
IX: s.b., r.e., fil.G. La prova ja és com la definitiva però sense tallar.

P.PL.INUTILITZADA

- IV: aiguatinta a la goma i tocs de ruleta.
VII: 10, bolígraf, a.i.d.
VIII: numerat amb bolígraf.
IX: bisellada, fil.G., aspa a.s.e.

GRAVAT 11. ÀNGEL FERRANT

- 1 prova d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

- IV: punta seca i ruleta.
V: 249 x 197.
VII: només el cognom, 11., a.i.d.
VIII: "1r estado / 12/15", 11., a.i.e.
IX: s.b., r.e., fil.G. La prova ja és com la definitiva però sense tallar.

Prova de la planxa inutilitzada del Gravat 13 de
BENJAMÍN MUSTIELES.

P.PL.INUTILITZADA

IV: punta seca i ruleta.
VII: només el cognom, ll., a.i.d.
IX: bisellada, fil.R.V., aspa a.s.e.

GRAVAT 12. PEDRO BUENO

1 prova d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: punta seca
V: 249 x 196.
VII: 12, ll., a.i.d.
IX: s.b., r.e., fil.R.V. La prova ja és com la definitiva però sense tallar.

P.PL.INUTILITZADA

IV: punta seca.
VII: 12, ll., a.i.d.
IX: bisellada, fil.R.V., aspa a.s.d.

GRAVAT 13. BENJAMÍN MUSTIELES

1 prova d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: punta seca i manera negra amb ruleta.
V: 249 x 196.
VII: 13, ll., a.i.d.
IX: s.b., r.e., fil.R.V. La prova ja és com la definitiva, però sense tallar.

P.PL.INUTILITZADA

IV: punta seca i manera negra amb ruleta.
VII: 13, ll., a.i.d.
IX: bisellada, aspa a.s.e., fil.R.V.

Prova del Gravat 15 de RAFAEL ZABALETA numerada P.E.1
i pertanyent a una planxa refusada.

GRAVAT 14. CARLOS PASCUAL DE LARA

1 prova en estat definitiu
1 prova de la planxa inutilitzada

P.EN ESTAT DEFINITIU

IV: aiguafort i vernís tou.
VII: 14, ll., a.i.d.
VIII: "Prueba de estado 13/15", ll., a.i.e.
IX: s.b., fil.R.V. La prova ja és com la definitiva.

P.PL.INUTILITZADA

IV: aiguafort i vernís tou.
VII: 14, ll., a.i.d.
IX: bisellada, aspa a.s.e., fil.G.

.....

GRAVAT 15. RAFAEL ZABALETA

1 prova d'estat d'una planxa refusada
1 prova d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1 (Planxa refusada)

IV: aiguatinta a la goma.
V: 249 x 196.
VIII: s.n.
IX: s.b., r.e., fil.R.V. Aquesta és la prova de la planxa que es va fer malbé i va caldre repetir amb el mateix tema i la mateixa tècnica, tal com ho volia ZABALETA. En la prova es pot apreciar el migrament de l'aiguatinta. La planxa, tal com es mostra al punt V, era més gran que la definitiva de l'exemplar.

P.E.1 (2ª planxa)

IV: aiguatinta a la goma.
V: 247 x 198.
VII: 15, ll., a.i.d.
IX: r.e., fil.R.V. La prova ja és com la definitiva però sense tallar, tot i que està bisellada.

P.PL.INUTILITZADA

IV: aiguatinta a la goma. V: 247 x 183. VII: 15, ll., a.i.d.
IX: aspa a.s.d., fil.R.V. Bisellada després de tallar.

GRAVAT 16. JOSEP GRANYER

5 proves d'estat
1 prova de ia planxa inutilitzada

P.E.1

IV: aiguafort.
V: 247 x 195.
VII: 16, ll., a.i.d.
VIII: "5e 2/2", ll., a.i.e.
IX: s.b., r.e., fil.G. En aquest exemplar no hi ha els quatre primers estats d'aquest gravat. El primer que hi consta és aquest, numerat "5e 2/2".

P.E.2

IV: aiguafort.
VII: 16, ll., a.i.d.
VIII: "6e 12/15", ll., a.i.e.
IX: s.b., r.e., fil.R.V. Noves entalles al gravat.

P.E.3

IV: aiguafort.
VII: 16, ll., a.i.d.
VIII: "7e 12/15", ll., a.i.e.
IX: s.b., r.e., fil.R.V. Noves entalles al gravat.

P.E.4

IV: aiguafort.
VII: 16, ll., a.i.d.
VIII: "9e estat 2/3", ll., a.i.e.
IX: s.b., noves r.e. Increment d'entalles a les banyes dels braus. L'estat numerat "8e" no és en aquest exemplar ja que, tal com veiem, se salta del setè al novè. Fil.R.V.

P.E.5

IV: aiguafort.
VII: 16, ll., a.i.d.
VIII: "10e 3/6", ll., a.i.e.
IX: s.b., r.e., fil.G. S'ha brunyit alguna zona i la prova ja és com la definitiva però sense tallar.

P.PL.INUTILITZADA

IV: aiguafort.
VII: 16, ll., a.i.d.

12/15

alvaro delgado

Prova del Gravat 17 d'ÁLVARO DELGADO numerada P.E.1.

IX: bisellada, aspa a.s.e., fil.R.V.

GRAVAT 17. ÁLVARO DELGADO

1 prova d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: punta seca.
V: 249 x 196.
VII: 17, ll., a.i.d.
IX: s.b., r.e. (retrat de perfil de JAUME PLA), això
ens demostra que DELGADO va gravar la planxa davant
de JAUME PLA i el va prendre com a model. Fil.G.

P.PL.INUTILITZADA

IV: punta seca.
VII: 17, ll., a.i.d.
IX: bisellada, aspa a.s.e., fil.G.

GRAVAT 18. JAUME PLA

1 dibuix
2 proves d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

DIBUIX

III: dibuix del gravat.
IV: llapis.
V: pp: 271 x 212.
VI: el dibuix està fet darrera d'un full d'uns goigs i
enganxat s/pp edició amb fil.R.V.
VII: 18, ll., a.i.d.

P.E.1

IV: burí.
VII: 18, ll., a.i.d.
IX: s.b., fil.G.

P.E.2

IV: burí.

VII: 18, ll., a.i.d.
VIII: "1/1", ll., a.i.e.
IX: s.b., fil.G. Noves entalles als cabells.

P.PL.INUTILITZADA

IV: burí.
VII: 18, ll., a.i.d.
IX: bisellada, aspa a.s.e., fil.R.V.

GRAVAT 19. MANUEL MAMPASO

1 prova d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: aiguatinta i ruleta.
V: 249 x 197.
VII: 19, ll., a.i.d.
IX: s.b., r.e., fil.R.V. La prova ja és com la definitiva però sense tallar i menys carregada de tinta. Ja en aquesta prova es van equivocar a l'estampar-la. La filigrana és a la part superior perquè es va col·locar el paper pensant-se que el gravat anava a l'inrevés. La seva signatura, però, demostra la posició correcta.

P.PL.INUTILITZADA

IV: aiguatinta i ruleta.
VII: 19, ll., a.i.d.
IX: bisellada, aspa a.s.d., fil.R.V.

GRAVAT 20. JEAN LECOULTRE

1 prova d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: aquafort.
V: 249 x 196.
VII: 20, ll., a.i.d.
IX: s.b., r.e., fil.R.V. Ja és com la definitiva però sense tallar.

Prova del Gravat 22 de PEDRO MOZOS numerada P.E.1.

P.PL.INUTILITZADA

IV: aiguafort.
VII: 20, ll., a.i.d.
IX: bisellada, aspa a.s.d., fil.R.V.

.....

GRAVAT 21. AGUSTÍN REDONDELA

1 prova d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: aiguafort i vernís tou.
V: 248 x 195.
VII: 21, ll., a.i.d.
VIII: "12/15 1ª estado", ll., a.i.e.
IX: s.b., r.e., fil.G.

P.PL.INUTILITZADA

IV: aiguafort i vernís tou.
VII: 21, ll., a.i.d.
IX: bisellada, aspa a.s.d., fil.G.

.....

GRAVAT 22. PEDRO MOZOS

1 prova d'estat
1 prova en estat definitiu
1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: vernís tou.
V: 249 x 196.
VII: 22, ll., a.i.d.
IX: s.b., r.i., fil.G. La prova ja és com la definitiva però sense tallar.

P.EN ESTAT DEFINITIU

IV: vernís tou en siena.
VII: 22, ll., a.i.d.
VIII: "A", ll., a.i.e.
IX: bisellada, fil.R.V.

13/15

Serra

Prova del Gravat 23 de FRANCESC SERRA numerada P.E.1.

P.PL.INUTILITZADA

IV: vernís tou.

VII: 22, ll., a.i.d.

IX: bisellada, aspa a.s.d., fil.G.

GRAVAT 23. FRANCESC SERRA

5 proves d'estat

1 prova de la planxa inutilitzada.

P.E.1

IV: vernís tou.

V: 247 x 197.

VII: 23, ll., a.i.d.

IX: s.b., r.e., fil.G.

P.E.2

IV: vernís tou i aiguatinta a la goma.

VII: 23, ll., a.i.d.

VIII: "3/3", ll., a.i.e.

IX: s.b., noves r.e., fil.G.

P.E.3

IV: vernís tou, aiguatinta a la goma, ruleta i punta
seca.

VII: 23, ll., a.i.d.

VIII: "1/1", ll., a.i.e.

IX: s.b., increment a les r.e., fil.G.

P.E.4

IV: vernís tou, aiguatinta a la goma, ruleta i punta
seca.

VII: 23, ll., a.i.d.

VIII: "1/1", ll., a.i.e.

IX: s.b., r.e., fil.R.V. Aquesta prova i l'anterior es-
tan numerades igual però hi ha una petita diferèn-
cia. La diferència rau en l'increment de la ruleta
en algunes zones i en la presència del brunyidor
prop del colze dret.

P.E.5

IV: vernís tou, aiguatinta a la goma, ruleta i punta

Prova del Gravat 24 de FRANCISCO ARIAS numerada P.E.1.

seca.

VII: 23, ll., a.i.d.

IX: bisellada arreu menys per l'esquerra, on hi ha les remarques. Fil.G. La diferència entre aquesta prova i l'anterior és molt minsa, però hi ha una ratlla a l'angle superior esquer que no apareix en la numerada P.E.4 i que després es brunyirà a la definitiva.

P.PL.INUTILITZADA

IV: vernís tou, aiguatinta a la goma, ruleta i punta seca.

VII: 23, ll., a.i.d.

IX: bisellada, aspa a.s.d., fil.G.

GRAVAT 24. FRANCISCO ARIAS

1 prova d'estat

1 prova de la planxa inutilitzada

P.E.1

IV: punta seca i ruleta.

V: 250 x 196.

VII: 24, ll., a.i.d.

IX: s.b., r.i., fil.R.V. La prova ja és com la definitiva però sense tallar.

P.PL.INUTILITZADA

IV: punta seca i ruleta.

VII: 24, ll., a.i.d.

IX: bisellada, aspa a.i.e., fil.R.V.

LOS ARTISTAS GRABADORES I
NOTES

En la labor preparatoria de esta colección hemos recibido el apoyo, el estímulo y la inapreciable ayuda de las siguientes personalidades:

Juan Ainaud de Lasarte	Ramón D. Faraldo	Primitivo de la Quintana
Jacinto Alcántara	José L. Fernández del Amo	Fernando Riviere de Caralt
Señora de Araoz	Torcuato Fernández Miranda	Mariano Rodríguez de Rivas
Conde de Bailén	Luis Figuerola Feretti	Juan Ruf Carballo
Francisco Balañá Pallejá	Miguel Fisac	Joaquín Ruiz Giménez
Ramón Beaumont	Antonio Gallego Burín	Marqués de San Andrés
Biblioteca de los Museos de	Luis García de Llera	Alfredo Sánchez Bella
Arte de Barcelona	Antonio Garrigues	Manuel Sánchez Camargo
Aurelio Biosca	Juan A. Gaya Nuño	Francisco J. Sánchez Cantón
Carlos Blanco Soler	Gustavo Gili	Rafael Santos Torroella
Luis Blanco Soler	Enrique Lafuente Ferrari	Señora de Sanz Briz
Aurelio Botella	Juan José López Ibor	Francisco Sintés Obrador
José Camón Aznar	Juan Llado	Sociedad de Estudios y Publicaciones del B. U.
Condesa de Campo Alange	Marquesa de Llanzol	Jesús Suevos
Alberto del Castillo	Gregorio Marañón	Clara Szabó
María Luisa Caturla	Juan Ramón Masoliver	Luis Trujeda
Luis Cifuentes Delatte	Conde de Montarco	Antonio Villaceros
Juan Cortés	Antonio R. Moñino	Condesa de Yebes
Víctor Díez Ceballos	Víctor d'Ors	Mariano Zumel
Señora de Duarte	Joaquín Pérez Villanueva	
Armando Durán Miranda	Alberto Puig Palau	

Llista dels primers subscriptors de la Col·lecció
LOS ARTISTAS GRABADORES publicada en el prospecte
llançament del primer volum.

(v.nota 1)

LOS ARTISTAS GRABADORES I
NOTES

- (1) Com es pot veure a la llista que adjuntem a la plana d'enfront, el N.A.M. ja no té l'EXEMPLAR ÚNIC sinó que n'és propietari la Direcció General de Bellas Artes de Madrid.
- (2) Com hem pogut veure, el N.A.M. posseeix l'EXEMPLAR ÚNIC de la COLLECCIÓ DE GRAVATS CONTEMPORANIS i de ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA, però no de LOS ARTISTAS GRABADORES, del qual té l'exemplar 79/100. És la Direcció General de Bellas Artes qui compta en el seu haver amb l'EXEMPLAR ÚNIC, però donada la seva indiferència per respondre'ns a algunes preguntes sobre el tema i veient que seria difícil poder consultar aquest exemplar, n'hem examinat un de col·laborador que també té una sèrie de proves addicionals que el diferencien de l'edició corrent. Es tracta de l'exemplar de Col·laborador A que pertany a JAUME PLA com a director de Les Edicions.
- (3) Vegi's el punt G.3.1.
- (4) La numeració varia segons si la paraula "col·laborador" està escrita sencera o abreviada. De tota manera, sempre la segueix la lletra "A" indicant que és el primer i que pertany a JAUME PLA.
- (5) Els retrats són el millor de la producció de VÁZQUEZ DÍAZ. JAUME PLA va visitar-lo per encomanar-li el primer gravat que encetaria la col·lecció LOS ARTISTAS GRABADORES. Entre els seus dibuixos de retrats hi va trobar una figura femenina: María Luz del Minero. El traç d'aquell dibuix era segur i incisiu. VÁZQUEZ DÍAZ va començar un aiguafort però als 73 anys la seva mà no tenia prou energia. Era vell i n'era conscient. Va fer una segona planxa a la punta seca i davant la impotència d'aquell home, JAUME PLA va trencar la promesa de no posar-hi les seves mans.
- (6) Davant d'aquesta resposta li vàrem enviar de nou el qüestionari adjuntant-li una fotocòpia del seu text i del gravat de CARLOS FERREIRA. Aleshores ens va respondre afirmativament però d'una manera gens pròpia d'una escriptora com ella i que fa pensar que se'ns volia treure de sobre.
- (7) A la portada d'aquest plec no hi diu que l'aiguatinta sigui a la goma. En aquesta planxa s'hi van haver de fer molts tractaments (paper de vidre, sofre, aiguatinta...) per tal d'aconseguir les mateixes qualitats del dibuix i ser el màxim de fidel a l'original, evitant tota concreció o contrast.

LOS ARTISTAS GRABADORES I
NOTES

El Cafè d'en Biel, nit, tercera versió. (1960)
Pintura de RAFAEL BENET que pertany a una col·lecció
particular de Barcelona (116x89cm). (v.nota 8).

LOS ARTISTAS GRABADORES I
NOTES

- (8) D'aquest gravat RAFAEL BENET en faria una pintura l'any 1900 de les mateixes característiques tal com es pot veure a la pàgina anterior.
- (9) A la portada del plec 10 no s'esmenta la tècnica de la ruleta, però tot i que n'hi ha poca, en podem trobar a la cama esquerra de la mare. A la primera prova d'estat que conté aquest exemplar ja hi és present.
- (10) A la portada del plec no es parla de la punta seca que va servir per fer un primer croquis i que a la prova definitiva gairebé no s'aprecia per la ruleta que hi ha al damunt. L'ajut d'un comptafils ens n'ha fet adonar. A la portada esmentada hi diu en canvi que és un gravat a la manera negra amb ruleta. Nosaltres afirmem que és ruleta i prou perquè els blancs ja s'han deixat des d'un bon principi, són els del paper. El brunyidor no hi ha actuat per res i en la manera negra és el brunyidor qui, sobre una massa negra, va treient els blancs a mesura que l'eina elimina el granet de la planxa on s'hi acumula la tinta.
- (11) A la portada d'aquest plec no es fa constar la punta seca. Analtzant detingudament l'estampa podem veure com aquesta tècnica es va fer servir de bon principi per a resseguir les formes i després treballar-les amb la ruleta.
- (12) A la portada del plec 14 es parla d'aiguatinta a la goma, però per l'estudi que hem fet del gravat podem afirmar que no n'hi ha gens i que allò que pot semblar-ho és un vernís tou i la resta aiguafort.
- (13) A la portada del plec 19 no hi consta que s'hagi emprat la ruleta, però se n'hi troba a les zones més fosques.
- (14) A la portada del plec que inclou aquest gravat no es parla ni de la punta seca ni de l'aiguatinta a la goma, però nosaltres ho esmentem perquè se n'hi troba encara que en poca quantitat. L'aiguatinta ja apareix al segon estat numerat per nosaltres P.E.2. i la punta seca al següent, numerat P.E.3.
- (15) A la portada del plec 15 no s'esmenta la punta seca com a tècnica del gravat. Una lent d'augment ens verifica que s'ha emprat per resseguir els perfils i les formes dels objectes.